

Dyslexieprotocol CSW

Definitie

Dyslexie wordt gedefinieerd als een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (Stichting Dyslexie Nederland).

Doel

Het doel van dit protocol is het vastleggen van een integrale aanpak voor leerlingen met dyslexie op CSW en binnen het samenwerkingsverband Passend Voortgezet Onderwijs Walcheren.

Uitgangspunten

De stoornis dyslexie wordt alleen erkend op basis van een rapport opgesteld door een orthopedagoog of psycholoog met een erkende bekwaamheidsregistratie. Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig. De handelingsgerichte adviezen moeten soms aangepast worden en er zal in de loop van het VO bekeken moeten worden of er bijstellingen door de deskundige nodig zijn. Faciliteiten en hulpmiddelen gedurende de schoolloopbaan en het examen worden alleen toegestaan indien deze expliciet vermeld worden in de handelingsgerichte adviezen in het rapport en realiseerbaar zijn door de school. De ruimte voor voorzieningen bij het centraal examen wordt begrensd door de exameneisen.

Leerlingen met dyslexie mogen de opleiding volgen waartoe ze op grond van hun cognitieve capaciteiten in staat zijn, mits hun functionele taalvaardigheid voor hun opleiding toereikend is, zo nodig met toegestane hulpmiddelen en remedial teaching. Daarnaast is het van belang dat zij leren omgaan met hun stoornis, om zo goed mogelijk functioneren in de maatschappij te bevorderen en achteruitgang of zelfs uitbreiding van problematiek (bijv. faalangst) te voorkomen.

Convenant

Met betrekking tot dyslexie zijn met de scholen binnen het Walcherse samenwerkingsverband bindende afspraken gemaakt. Deze zijn vastgelegd in een convenant.

De afspraken houden in dat deze leerlingen niet worden afgerekend op hun "handicap". Dit is geen gunst maar een recht.

Primair en voortgezet onderwijs streven naar een doorgaande lijn voor 4- tot 18-jarigen. Voor leerlingen van wie in het primair onderwijs is komen vast te staan dat er sprake is van ernstige lees- en/of spellingproblemen en/of dyslexie, wordt een dossier samengesteld. Primair onderwijs draagt dit dossier over aan de school en voorziet het voortgezet onderwijs middels een mondelinge toelichting van onderbouwende gegevens. Voordat de leerling de overstap maakt naar het voortgezet onderwijs is voor alle partijen (primair onderwijs, de school, ouders en leerling) bekend op welke wijze door de school maatregelen genomen kunnen worden.

Om een warme overdracht te waarborgen verkrijgt de school bij de overdracht van PO naar VO onderstaande documentatie:

- Onderwijskundig rapport met de uitslagen van alle genormeerde toetsen van minimaal groep 6 t/m 8.
- Dyslexieverklaring met vermelding datum van afgifte (een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig en geeft als zodanig de daaraan gerelateerde rechten).
- De bij de dyslexieverklaring behorende onderzoeksverslagen (handelingsgerichte adviezen zijn aan verandering onderhevig en zullen wellicht bij het verlaten van de basisschool en in de loop van het VO bijgesteld moeten worden door de begeleider dyslexie).
- Een overzicht van de ontwikkeling en interventies in de leesontwikkeling.
- Adviezen vanuit het primair onderwijs voor verdere begeleiding in het VO.

Ouder(s)/verzorger(s) geven voor het verstrekken van de gegevens schriftelijke toestemming.

Afspraken

In het geval van een diagnose ontvangt een leerling een faciliteitenkaart, waarop de rechten van de leerling worden aangegeven. De rechten worden opgesteld op basis van de adviezen in het

onderzoeksverslag. De kaart zal de gehele schooltijd geldig blijven. De kaart geeft de leerling de volgende mogelijke rechten:

- Toetsen met een duidelijke lay-out en met een schreefloos lettertype, zoals Arial 12 en Verdana 12.
- Indien gewenst een vergrote tekst.
- Een aangepaste beoordeling van spelling. In bijlage 1 wordt deze beoordeling verder toegelicht.
- Er wordt soms onderscheid gemaakt tussen spellingstoetsen en overige toetsen (voor ouders en leerlingen is dit inzichtelijk met behulp van het digitale cijferprogramma). Voor spellingstoetsen kunnen leerlingen met dyslexie nooit lager dan een 3 scoren (m.u.v. examens).
- Maximaal 20% extra tijd of een gelijkwaardige vermindering van het aantal vragen op een toets.
- Geen onvoorbereide leesbeurten.
- ICT-hulpmiddelen, zoals een laptop, daisyspeler, of spraaksoftware (in overleg met de zorgcoördinator, de begeleider dyslexie en de intern begeleider).
- Aantekeningen mogen, na expliciete toestemming, worden overgenomen/ gekopieerd/ afgedrukt van een docent/medeleerling.
- Bij twijfel aan het niveau van schriftelijke prestaties kan in de onderbouw voor de talige vakken in overleg met de docent mondeling worden getoetst.

In het geval dat doublure of afstroom dreigt zijn de volgende afspraken gemaakt:

- De overgang van de leerling mag nooit worden gedwarsboemd door louter toetsen spelling.
- De verantwoordelijke docent zal na overleg met de leidinggevende ervoor kiezen het cijfer op het overgangsrapport te wijzigen.

Voor schoolexamens en het Centraal Examen geldt (op basis van Artikel 55. Afwijking wijze van examineren, dit Artikel is te vinden in bijlage 2):

- De vorm van examineren moet zo worden gekozen dat de kandidaat het maximale uit zichzelf kan halen, in aanmerking genomen de voorwaarden van artikel 55 en de mogelijkheden van school.
- Eindexamenkandidaten krijgen bij het CSE een half uur langer de tijd om hun examen te maken (aan de inhoud en beoordeling mag niets worden aangepast).
- Geschreven teksten in het CSE moeten beluisterd kunnen worden.
- Alleen examens kijk- en luistervaardigheden kunnen, indien nodig, apart worden afgenomen (bijv. met behulp van speciaal door het CITO aangepast materiaal).
- Behalve bij de centrale examens waarbij de kandidaat mede beoordeeld wordt op spelling, mag hij een tekstverwerkingsprogramma gebruiken met ingeschakelde spellingscontrole en een papieren woordenboek (digitale woordenboeken zijn verboden).
- Als een leerling hulpmiddelen gebruikt, moet hij/zij hier al in een eerder stadium mee gewerkt hebben. De school meldt de toegestane faciliteiten en hulpmiddelen zo snel mogelijk bij de inspectie (centraal geleverde hulpmiddelen moeten voor 1 november worden besteld).

Als een leerling meent dat er, ondanks overleg, onvoldoende rekening gehouden wordt met zijn/haar handicap kan hij/zij terecht bij de begeleider dyslexie.

Extra begeleiding

Per locatie is er een wisselend aanbod voor verdere ondersteuning. Zie de betreffende websites van de scholen, of neem contact op met de ondersteuningscoördinator.

Ontheffingen (vrijstellingen)

Het bevoegd gezag kan in voorkomende gevallen een leerling ontheffing verlenen, maar hoeft dat niet te doen: de leerling kan op grond van de landelijke regelgeving geen recht doen gelden op een ontheffing, de leerling kan dat alleen op grond van de schooleigen regeling (zie hieronder).

Ontheffingen in de onderbouw

Nederlands en Engels

Artikel 11d van de WVO biedt ruimte om in individuele gevallen ontheffing te verlenen voor onderdelen van de kerndoelen. Dit maakt in principe ontheffing voor onderdelen van de vakken Nederlands en Engels mogelijk bij leerlingen die door hun dyslexie ernstig beperkt zijn. De wet (artikelen 11a en 11c, WVO) legt echter sterk de nadruk op de mogelijkheden voor doorstroming van de leerling. Aangezien de vakken Nederlands en Engels in alle profielen verplichte vakken zijn, verleent de school geen ontheffing voor deze vakken.

VMBO in de eerste twee leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 22)

Behalve voor leerlingen die naar de verwachting van het bevoegd gezag doorstromen naar de *basis- en kaderberoepsgerichte* leerweg, is in het vmbo in de eerste twee leerjaren Frans of Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke van deze twee zij aanbieden, maar mogen ook beide talen aanbieden. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is geen ontheffing nodig.

Ontheffing voor Frans én Duits is niet mogelijk voor leerlingen met dyslexie. Wel kan de school in de eerste twee leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

Havo en vwo in de eerste drie leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 21)

In de eerste drie leerjaren van havo en vwo zijn zowel Frans als Duits verplicht. Er kan geen ontheffing worden verleend aan leerlingen met dyslexie. Wel kan school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen. Wij noemen dit een 'Aangepast Programma'. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

De school eist, naast het kunnen overleggen van een door een erkende instantie of persoon gediagnosticeerd document als bewijs voor de stoornis(sen), tevens een verklaring, waarin expliciet staat vermeld dat het ondanks extra inspanningen voor de leerling onmogelijk is tot voldoende resultaat voor Duits of Frans te komen. Per locatie is hier een eigen procedure voor, waarbij een rol is weggelegd voor de mentor, de vakdocent(en), de begeleider dyslexie en de teamleider. De school zal een schriftelijke verklaring opstellen waarin de afspraken zijn vastgelegd hoe het aangepaste lesprogramma wordt ingevuld.

Ontheffingen in de bovenbouw

Bovenbouw havo (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26e)

Per 1 augustus 2007 is een tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het havo in drie van de vier profielen niet verplicht. Havo-leerlingen kunnen de tweede moderne vreemde taal vermijden door een ander profiel te kiezen dan cultuur en maatschappij.

Bovenbouw vwo (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26e)

Leerlingen in de bovenbouw van het atheneum moeten naast Engels een tweede moderne vreemde taal volgen. Hiervoor kunnen op school Frans of Duits aangeboden worden. Leerlingen kunnen hiervan ontheffing krijgen als zij:

- Een gediagnosticeerde stoornis hebben die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis hebben die effect heeft op taal;
- Onderwijs volgen in het profiel Natuur en Techniek of Natuur en Gezondheid en, bijvoorbeeld door hun dyslexie, zo slecht presteren op de taal waarvoor ze de ontheffing vragen, dat dit naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding in de weg staat. Een diagnose is niet vereist.

Het is de verantwoordelijkheid van de school om per geval de mogelijkheden voor ontheffing te bekijken. Rooster-technisch kan dit tot gevolg hebben dat vakken tegenover elkaar zijn ingeroosterd. Pas bij aanvang van een nieuw schooljaar is concreet waar te nemen hoe deze ontheffing uitpakt.

Er is geen toestemming vooraf van de inspectie nodig; de school is wel verplicht de ontheffing aan de inspectie te melden. De leerling moet in plaats van de taal een vervangend vak kiezen met een

normatieve studielast van ten minste 440 uren. De keuze is afhankelijk van het aanbod van de school. Wanneer het gaat om aanpassingen aan het onderwijsprogramma of om ontheffingen van (onderdelen van) bepaalde vakken is het van belang om goed de doorstroommogelijkheden van de leerling in het oog te houden. Dit geldt bijvoorbeeld wanneer de school een andere invulling geeft aan het vak Frans of Duits.

Voor leerlingen op het gymnasium is geen ontheffingsmogelijkheid geregeld, omdat daar de klassieke taal in plaats van de tweede moderne vreemde taal komt.

De betrokkenen

Bij het nastreven van deze rechten en afspraken is de belangrijkste rol weggelegd voor de leerling zelf, omdat die zich (vergeleken met zijn klasgenoten) extra zal moeten inspannen om de leerstof onder de knie te krijgen. Hij/zij zal daartoe passende strategieën moeten leren en kan gebruik maken van hulpmiddelen.

Van bijna even groot belang is de rol van de leraren en de mentor, die rekening houden met handicaps en waar mogelijk hun leerlingen steunen. De mentor is de spil in de begeleiding en zal de contacten met de ouder(s)/verzorger(s) onderhouden, samen met de zorgcoördinator en de begeleider dyslexie.

Op elke school van het samenwerkingsverband PVOW is er een begeleider dyslexie, die de intake van leerlingen verzorgt, de faciliteitenkaarten opstelt en met de mentor de dossiervorming bewaakt. Deze begeleider dyslexie werkt nauw samen met remedial teachers (RTers), die in samenwerking met de leraren, leerlingen de best bij hen passende strategieën aanleren om met hun stoornis om te gaan.

Bijlage 1. Toelichting van de beoordeling van spelling

Beoordeling bij het vak Nederlands

1. Spellingsfouten worden * alleen aangerekend in spellingstoetsen –of die delen van een toets waar de spelling moet worden beoordeeld -, hierbij wordt een soepeler beoordeling toegepast (Dit moet per toets worden bekeken, er kan bijvoorbeeld gewerkt worden met 1/2 fouten).
2. Herhalingen van spelfouten worden niet meegerekend.
3. Bij andere toetsen dan spellingtoetsen wordt de fonetische spelling goedgekeurd. Spellingsfouten worden echter wel altijd verbeterd.

* zie voor actuele wetgeving rondom spelling in examens examenblad.nl

Beoordeling bij de vakken Engels, Duits en Frans

1. Bij toetsen worden fonetisch gespelde woorden goed gerekend.
2. De verkeerde woordvolgorde wordt fout gerekend.
3. Bij toetsen die gericht zijn op de correcte spelling (bijvoorbeeld onregelmatige werkwoorden) worden niet correct geschreven woorden fout gerekend.

Het is aan de individuele docent te beslissen of iets goed of fout is, met in achtneming van het protocol. De docent doet dit naar eer en geweten. Indien partijen ondanks bovenstaande oneens zijn over interpretatie van afspraken, kan door betrokkenen advies worden gevraagd aan de zorgcoördinator, waarbij de gezaghebbende beslissingsbevoegdheid heeft. Dit advies is bindend.

Bijlage 2. Examenbesluit artikel 55 'afwijking wijze van examineren'

1. De directeur kan toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd, met dien verstande dat aan de overige bepalingen in dit besluit wordt voldaan. Hij doet hiervan zo spoedig mogelijk mededeling aan de inspectie.
2. Tenzij sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, geldt ten aanzien van de in het eerste lid bedoelde aangepaste wijze van examineren dat:
  - a. er een deskundigenverklaring is die door een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog is opgesteld,
  - b. de aanpassing voor zover betrekking hebbend op het centraal examen of de rekentoets in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten, en
  - c. een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover daartoe in de onder a genoemde deskundigenverklaring ten aanzien van betrokkene een voorstel wordt gedaan dan wel indien de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de begeleidingsadviezen, vermeld in die deskundigenverklaring.